

Meetinstrument voor Determinanten van Innovaties (MIDI)

Wanneer u de vragenlijst gebruikt, dient u te verwijzen naar het artikel [Towards a measurement instrument for determinants of innovations](#) over de totstandkoming van het MIDI met deze vermelding: MAH Fleuren; TGWM Paulussen; P Van Dommelen; S Van Buuren, *International Journal for Quality in Health Care* , 26 (5), 2014: 501-510; doi: 10.1093/intqhc/mzu060

© TNO, 2012

MAH Fleuren
TGWM Paulussen
P van Dommelen
S van Buuren

INHOUDSOPGAVE

- 1 Toelichting meetinstrument
 - 1.1 Achtergrond
 - 1.2 Doel instrument
 - 1.3 Gehanteerde begrippen
 - 1.4 Gebruik van het meetinstrument
 - 1.5 Overzicht van determinanten in het meetinstrument

- 2 Meetinstrument: omschrijving en operationalisatie van determinanten
 - 2.1 Determinanten m.b.t. de innovatie
 - 2.2 Determinanten m.b.t. de gebruiker
 - 2.3 Determinanten m.b.t. de organisatie
 - 2.4 Determinanten m.b.t. de sociaal politieke omgeving

- 3 Criterium variabele: meten van gebruik
 - 3.1 Kernelementen uit de innovatie
 - 3.2 Meetmethode en gebruiksmaat

- 4 Referenties

1 TOELICHTING MEETINSTRUMENT

1.1 Achtergrond

In 2002 stelde TNO een lijst samen met 50 potentieel relevante determinanten die kritiek geacht worden voor succesvol gebruik van zorginnovaties. De lijst kwam tot stand via een literatuurreview met aansluitend een Delphi-onderzoek onder implementatiedeskundigen (Fleuren, Wiefferink, Paulussen 2004, 2010). De determinanten werden onderverdeeld naar: *kenmerken van de sociaal-politieke omgeving, de organisatie, de toekomstige gebruiker en de innovatie*. Sinds 2002 zijn er, op basis van empirische studies, 10 determinanten toegevoegd aan de oorspronkelijke lijst. Vertrekpunt voor de ontwikkeling van onderhavig instrument was de lijst van in totaal van 60 potentieel relevante determinanten.

De lijst is vanaf 2002 door TNO gebruikt in acht onderzoeken naar de invoering van preventieve innovaties in de setting van de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) en het onderwijs. In elk onderzoek werd op vergelijkbare wijze de mate van gebruik van de innovatie gemeten alsook welke determinanten in welke mate het gebruik bepaalden.

In 2012 zijn de gegevens van de acht databronnen gecombineerd tot één database, waarbij ontbrekende delen zijn aangevuld met behulp van multiële imputatie. Geanalyseerd is welke determinanten empirisch onderbouwd samenhangen met gebruik: afzonderlijk én in combinatie met andere determinanten. De resultaten zijn vervolgens voorgelegd aan 22 implementatiedeskundigen, afkomstig uit beleid, onderzoek en praktijk. Zij beoordeelden (a) de operationalisatie¹ van de determinanten die univariaat een relatie vertoonden met gebruik, (b) of determinanten uit de oorspronkelijke lijst die niet in de database zaten, gehandhaafd moesten blijven op basis van theoretische verwachtingen en (c) of er determinanten ontbraken in de oorspronkelijke lijst.

Dit document beschrijft de 29 determinanten die het eindresultaat vormden van de uitgevoerde analyses: 22 determinanten kwamen voort uit de meta-analyses van de empirische data, 6 determinanten uit de oorspronkelijk lijst waarvan geen data beschikbaar waren voor analyse werden op basis van advies van de geraadpleegde implementatiedeskundigen gehandhaafd en één nieuwe determinant werd aan de lijst toegevoegd op basis van praktijkervaring van de geraadpleegde implementatiedeskundigen.

Relativering

De generaliseerbaarheid van de uitkomsten naar andere settings dan de JGZ en het onderwijs kon in de opzet van dit onderzoek niet worden getoetst. De verwachting, ook van de geraadpleegde implementatiedeskundigen, is echter dat zich in andere settings waar professionals innovaties doorvoeren in hun dagelijks contact met cliënten, vergelijkbare processen voordoen. Onderzoekers worden uitgenodigd de predictieve validiteit van de 29 determinanten zo veel mogelijk in andere settings te verkennen en de data met ons te delen, zodat in de toekomst de sensitiviteit van het meetinstrument over de verschillende settings verder onderbouwd kan worden.

1.2 Doel instrument

Dit instrument is bedoeld voor onderzoekers die in kaart willen brengen welke determinanten het daadwerkelijk gebruik van een in te voeren of ingevoerde innovatie beïnvloeden. Op basis van deze inzichten kan men daarna gerichte invoerstrategieën ontwerpen.

¹ Hiermee wordt de manier waarop de determinant gemeten is bedoeld (de formulering van de vraag in de vragenlijst).

1.3 Gehanteerde begrippen

Innovatie. Innovaties zijn bijvoorbeeld richtlijnen, protocollen of programma's, die geheel of gedeeltelijk nieuw zijn voor de beoogde groep gebruikers.

Eindgebruiker. Persoon of personen waar de effecten van de innovatie primair voor zijn bedoeld (cliënt, patiënt, leerling of andere publieksgroepen)

Intermediair gebruiker. Professionals door wiens handelen de eindgebruikers uiteindelijk worden blootgesteld aan de innovatie (artsen, verpleegkundigen, docenten etc.).

Implementatie. Het daadwerkelijk gebruik van de innovatie in de dagelijkse praktijk door intermediaire professionals (= gedrag). Implementatie onderscheidt zich van de fase van adoptie waarin men op basis van verwachtingen de beslissing neemt om met de innovatie te gaan werken (= gedragsintentie).

1.4 Gebruik van het meetinstrument

1. De lijst is ontwikkeld om gebruikt te worden in onderzoek onder (toekomstige) intermediaire gebruikers van de innovatie. In de lijst wordt gevraagd naar de perceptie van de intermediaire gebruiker. Deze kan gebaseerd zijn op verwachtingen voorafgaand aan het gebruik of gestoeld zijn op ervaringen met (onderdelen van) de innovatie.
2. Het is aan de onderzoekers zelf om te bepalen welke determinanten men wel / niet meet. Belangrijkste criterium is de verwachting of gegeven de aard van de innovatie en/of de context, bepaalde determinanten zullen differentiëren al naar gelang de verwachte variatie in mate van gebruik. Alleen wanneer een determinant differentieert, is het zinvol deze in onderzoek op te nemen. Voorbeelden waarvoor dat vaak niet geldt zijn kenmerken van de sociaal-politieke omgeving, met name waar onderzoek zich beperkt tot één land. Zo zal de wet- en regelgeving voor de Jeugdgezondheidszorg binnen de Nederlandse context niet of nauwelijks differentiëren tussen organisaties. Echter bij internationaal onderzoek kan het weer een uiterst relevante verklaringsgrond zijn voor verschillen in gebruik van bepaalde innovaties in het zorgaanbod.
3. Het is aan de onderzoekers zelf om te bepalen wanneer men een determinant kritiek genoeg vindt om er een gerichte invoerstrategie op in te zetten.
4. Daar waar 'innovatie' staat dient de onderzoeker zelf de naam van de innovatie in te vullen. Bijvoorbeeld: de richtlijn over hartfalen, het lespakket over pesten etc.
5. Omwille van de leesbaarheid wordt in de lijst niet de term 'eindgebruiker', maar 'cliënt' gehanteerd. De onderzoeker dient zelf de naam van de eindgebruiker in te vullen. Bijvoorbeeld: patiënt, leerling, burger, etc.
6. Voor veel van de determinanten geldt dat met meerdere vraagstellingen één achterliggend construct wordt gemeten. Zo zal in de regel de eigen- effectiviteitsverwachting worden nagegaan voor enkele kritische uitvoeringsvaardigheden die de innovatie veronderstelt. Na schaalanalyse (zoals het bepalen van de interne consistentie) wordt bij voorkeur per determinant één samengestelde maat geconstrueerd. Waar relevant staat dit vermeld bij de toelichting onder de determinant. Meervoudige vragen leveren in het algemeen een nauwkeurigere schatting op van het achterliggende construct, maar vergen ook meer tijd voor het invullen. De onderzoeker bepaalt zelf het optimum tussen de hanteerbaarheid en de precisie/betrouwbaarheid van de vragenlijst.
7. Soms is het niet haalbaar/mogelijk om bepaalde determinanten te meten voorafgaande aan de invoering van de innovatie omdat de gebruiker hier geen zicht op heeft. Een subjectieve beoordeling van de innovatie is bijvoorbeeld niet mogelijk zonder dat men kennis heeft kunnen nemen van de innovatie.

8. De gepresenteerde antwoordcategorieën lopen van negatief naar positief en zijn voorzien van voorbeeldscores. De verwachte verbanden tussen de determinanten en gebruik zijn voor vrijwel alle determinanten positief: hoe hoger de schaalscore, hoe hoger de verwachte mate van gebruik. Waar dit niet het geval is, is aangegeven dat een determinant gespiegeld dient gescoord te worden.

1.5 Overzicht van determinanten in het meetinstrument

Determinanten m.b.t. de innovatie	
1 procedurele helderheid (o)	5 congruentie huidige werkwijze (o)
2 juistheid (o)	6 zichtbaarheid uitkomsten (o)
3 compleetheid (o)	7 relevantie cliënt (o)
4 complexiteit (o)	
Determinanten m.b.t. de gebruiker	
8 persoonlijk voordeel / nadeel (o)	14 descriptieve norm (o)
9 uitkomstverwachting (o)	15 subjectieve norm (o)
10 taakopvatting (o)	16 eigen-effectiviteitsverwachting (o)
11 tevredenheid cliënt (o)	17 kennis (e)
12 medewerking cliënt (e)	18 informatieverwerking (o)
13 sociale steun (o)	
Determinanten m.b.t. de organisatie	
19 formele bekrachtiging management (o)	24 beschikbaarheid materialen en voorzieningen (e)
20 vervanging bij personeelsverloop (o)	25 coördinator (o)
21 capaciteit / bezettingsgraad (e)	26 turbulentie in de organisatie (p)
22 financiële middelen (e)	27 beschikbaarheid informatie over gebruik innovatie (o)
23 tijd (o)	28 feedback aan gebruiker (o)
Determinanten m.b.t. sociaal politieke omgeving	
29 wet- en regelgeving (e)	

(o) op basis van objectieve (empirische) gegevens uit de gecombineerde data-sets

(e) op basis van theoretische verwachtingen van implementatiedeskundigen

(p) op basis van praktijkervaring van implementatiedeskundigen

2 MEETINSTRUMENT: OMSCHRIJVING EN OPERATIONALISATIE VAN DETERMINANTEN

2.1 Determinanten met betrekking tot de innovatie

Determinant 1 Procedurele helderheid

Omschrijving Mate waarin de innovatie in heldere stappen / procedures is beschreven.
Operationalisatie De innovatie geeft helder aan welke activiteiten ik in welke volgorde moet uitvoeren.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 2 Juistheid

Omschrijving Mate waarin de innovatie is gebaseerd op feitelijk juiste kennis.
Operationalisatie De innovatie is gebaseerd op feitelijk juiste kennis.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 3 Compleetheid

Omschrijving Mate waarin de beschreven activiteiten in de innovatie volledig zijn.
Operationalisatie De innovatie biedt alle informatie en materialen die nodig zijn om er goed mee te kunnen werken.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 4 Complexiteit

Omschrijving Mate waarin de innovatie complex is om uit te voeren.
Operationalisatie De innovatie is te ingewikkeld voor mij om te kunnen gebruiken.
Antwoordcategorie: (5) helemaal mee oneens / (4) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (2) mee eens / (1) helemaal mee eens

Determinant 5 Congruentie huidige werkwijze

Omschrijving Mate waarin de innovatie aansluit bij de bestaande werkwijze.
Operationalisatie De innovatie sluit goed aan bij hoe ik gewend ben om te werken.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 6 Zichtbaarheid uitkomsten

Omschrijving Zichtbaarheid van de uitkomsten voor de gebruiker, bijvoorbeeld of het effect van een behandeling zichtbaar is.
Operationalisatie Ik vind de effecten van het gebruik van de innovatie duidelijk zichtbaar.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 7	Relevantie cliënt
<i>Omschrijving</i>	Mate waarin de gebruiker de innovatie relevant vindt voor zijn / haar cliënt.
<i>Operationalisatie</i>	Ik vind de innovatie geschikt voor mijn cliënten. Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

2.2 Determinanten m.b.t. de gebruiker

Determinant 8	Persoonlijk voordeel / nadeel
<i>Omschrijving</i>	Mate waarin het gebruik van de innovatie voordeel / nadeel oplevert voor de gebruiker zelf.
<i>Operationalisatie</i>	In hoeverre biedt het gebruik van de innovatie voor u persoonlijk voor- of nadelen? Deze vraag wordt per concreet verwacht voor- en nadeel gevraagd. Antwoordcategorie voordeel: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens Antwoordcategorie nadeel: (5) helemaal mee oneens / (4) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (2) mee eens / (1) helemaal mee eens

<i>Toelichting</i>	Voorbeeld uit een programma ter voorkoming van pesten op scholen: “In hoeverre biedt het gebruik van het programma voor u persoonlijk de volgende voor- of nadelen: a. Het gebruik van het programma draagt ertoe bij dat ik minder tijd kwijt ben met orde houden, b. Het gebruik van het programma draagt ertoe bij dat ik mijn relatie met de leerlingen in belangrijke mate verbeter.” ➤ De voor- en nadelen zijn nu toegespitst op de intermediaire gebruiker. Echter, afhankelijk van het doel van de innovatie kunnen voor- en nadelen ook worden toegespitst op de organisatie.
--------------------	--

Determinant 9	Uitkomstverwachting
<i>Omschrijving</i>	Gepercipieerde belang en waarschijnlijkheid dat het beoogde doel met de innovatie bij de cliënt wordt bereikt.
<i>Operationalisatie</i>	Samengestelde maat: het product van <i>belangrijkheid</i> en <i>waarschijnlijkheid</i> Deze vragen over belangrijkheid en waarschijnlijkheid worden per doelstelling uit de innovatie gevraagd. <i>Belangrijkheid</i> Ik vind het belangrijk om met de innovatie de volgende doelstelling bij mijn cliënt te bereiken ...[doelstelling benoemen]. Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens <i>Waarschijnlijkheid</i> Ik verwacht dat met de innovatie de volgende doelstellingen daadwerkelijk bij mijn cliënt worden bereikt ...[doelstelling benoemen]. Antwoordcategorie: (1) zeer zeker niet / (2) zeker niet / (3) misschien niet, misschien wel / (4) zeker wel / (5) zeer zeker wel

Toelichting

Voorbeeld uit een programma ter voorkoming van passief roken: “Ik vind het belangrijk om met het programma de volgende doelstellingen te bereiken: a. Dat ouders meer bewust zijn van de schadelijke effecten van passief roken door kleine kinderen, b. Dat ouders huisregels invoeren waardoor ze zelf minder roken in het bijzijn van het kleine kind”.

In combinatie met:

“Ik verwacht dat met het programma de volgende doelstellingen worden bereikt:

a. Dat ouders meer bewust zijn van de schadelijke effecten van passief roken door kleine kinderen, b. Dat ouders huisregels invoeren waardoor ze zelf minder roken in het bijzijn van het kleine kind”.

➤ Aan de antwoordcategorieën bij belangrijkheid worden de volgende gewichten toegekend: helemaal mee oneens = 0; mee oneens = 1; noch mee oneens, noch mee eens = 2; mee eens = 3; helemaal mee eens = 4.

Aan de antwoordcategorieën bij waarschijnlijkheid worden de volgende gewichten toegekend: zeer zeker niet = 1; zeker niet = 2; misschien niet, misschien wel = 3; zeker wel = 4; zeer zeker wel = 5.

Per doel worden vervolgens de belangrijkheid en waarschijnlijkheid gemultipliceerd. Vervolgens kunnen alle producten worden opgeteld en gedeeld door het aantal items.

➤ De vraag over de belangrijkheid kan eventueel achterwege gelaten worden bijvoorbeeld als de vragenlijst in omvang te groot wordt. De samengestelde maat uitkomstverwachting wordt dan enkel geconstrueerd op basis van de items over waarschijnlijkheid.

➤ De doelstellingen zijn nu toegespitst op de eindgebruiker. Echter, afhankelijk van het doel van de innovatie kunnen doelstellingen ook worden toegespitst op (het belang voor) de organisatie.

Determinant 10

Taakopvatting

Omschrijving

Mate waarin de innovatie past bij de taken waarvoor de gebruiker zich in zijn / haar functie verantwoordelijk voelt.

Operationalisatie

Ik vind het tot mijn functie horen om deze innovatie te gebruiken.

Deze vraag wordt per activiteit uit de innovatie gevraagd.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Toelichting

Voorbeeld uit een programma ter voorkoming van passief roken: “Passief roken is een belangrijk onderwerp, waarover voorlichting gegeven hoort te worden door mij als JGZ-arts”, “Ik vind het de taak van een arts om standaard alle ouders te informeren over de schadelijke effecten van passief roken op kleine kinderen”.

Determinant 11

Tevredenheid cliënt

Omschrijving

Mate waarin de gebruiker verwacht dat de cliënt tevreden is over de innovatie.

Operationalisatie

Cliënten zullen over het algemeen tevreden zijn als ik deze innovatie gebruik.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 12 Medewerking cliënt

Omschrijving

Mate waarin de gebruiker verwacht dat de cliënt meewerkt aan de innovatie.

Operationalisatie

Cliënten zullen over het algemeen meewerken als ik deze innovatie gebruik.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 13 Sociale steun

Omschrijving

Steun die de gebruiker ervaart of verwacht met betrekking tot het gebruik van de innovatie, bijvoorbeeld van collega's, andere professionals waarmee men samenwerkt, leidinggevende of management.

Operationalisatie

Ik kan op voldoende hulp van mijn collega's rekenen mocht ik die nodig hebben bij het gebruik van de innovatie.

Deze vraag wordt per betrokken (groep) personen binnen en buiten de organisatie gevraagd (collega's, direct leiding gevende, management, betrokken professionals in de zorgketen etc.).

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Toelichting

Voorbeeld uit een richtlijn voor de opsporing van aangeboren hartafwijkingen: "Ik kan op voldoende hulp van mijn direct leidinggevende rekenen bij het werken volgens de richtlijn". "Ik kan op voldoende hulp van het management rekenen bij het werken volgens de richtlijn" "Ik kan op voldoende hulp van betrokken professionals in de zorgketen rekenen bij het werken volgens de richtlijn".

Determinant 14 Descriptieve norm

Omschrijving

Waargenomen gedrag van collega's; mate waarin collega's de innovatie gebruiken.

Operationalisatie

Hoe groot is volgens u het deel collega's in uw organisatie voor wie de innovatie is bedoeld, die ook daadwerkelijk de innovatie gebruiken?

Antwoordcategorie: (1) geen enkele collega / (2) bijna geen enkele collega / (3) een minderheid / (4) de helft / (5) een meerderheid / (6) bijna alle collega's / (7) alle collega's.

Determinant 15 Subjectieve norm

Omschrijving

De invloed van belangrijke anderen over het gebruik van de innovatie.

Operationalisatie

Samengestelde maat: het product van *normative beliefs*² en *motivation to comply*³

Deze vragen over normative beliefs en motivation to comply worden per betrokken (groep) personen binnen en buiten de organisatie gevraagd (collega's, direct leiding gevende, management, cliënten etc.).

Normative beliefs

In hoeverre verwachten de volgende personen [persoon benoemen] dat u de innovatie gebruikt?

² Gepercipieerde verwachting van belangrijke anderen over het gebruik van de innovatie

³ Mate waarin iemand geneigd is zich iets aan te trekken van de verwachtingen van die belangrijke anderen

Antwoordcategorie: (1) zeer zeker niet / (2) zeker niet / (3) misschien niet, misschien wel / (4) zeker wel / (5) zeer zeker wel

Motivation to comply

Als het gaat om het werken volgens de innovatie, hoeveel trekt u zich dan aan van de mening van de volgende personen [persoon benoemen].

Antwoordcategorie: (1) zeer weinig / (2) weinig / (3) niet weinig, niet veel / (4) veel / (5) zeer veel

Toelichting

Voorbeeld uit een richtlijn voor de opsporing van aangeboren hartafwijkingen: “In hoeverre verwachten de volgende personen dat u de richtlijn gebruikt: a. artsen binnen uw afdeling, b. verpleegkundigen binnen uw afdeling, c. uw direct leidinggevende, d. ouders.”

In combinatie met:

“Als het gaat om het gebruik van de richtlijn, hoeveel trekt u zich dan aan van de mening van de volgende personen: a. artsen binnen uw afdeling, b. verpleegkundigen binnen uw afdeling, c. uw direct leidinggevende, d. ouders.”

➤ Aan de antwoordcategorieën bij normative beliefs worden de volgende gewichten toegekend: zeer zeker niet = -2; zeker niet = -1; misschien niet, misschien wel = 0; zeker wel = +1; zeer zeker wel = +2.

Aan de antwoordcategorieën bij motivation to comply worden de volgende gewichten toegekend: zeer weinig = +1; weinig = +2; niet weinig, niet veel = +3; veel = +4; zeer veel = +5.

Per betrokken (groep) personen worden vervolgens normative beliefs en motivation to comply gemultipliseerd. Vervolgens kunnen alle producten worden opgeteld en gedeeld door het aantal items.

➤ De vraag over motivation to comply kan eventueel achterwege gelaten worden, bijvoorbeeld als de vragenlijst in omvang te groot wordt. In dat geval heet de determinant ‘normative beliefs’: de verwachting van belangrijke anderen over het gebruik van de innovatie. De samengestelde maat wordt dan enkel geconstrueerd op basis van de items over normative beliefs.

Determinant 16 Eigen-effectiviteitsverwachting

Omschrijving

Mate waarin de gebruiker zich in staat acht de verschillende activiteiten uit de innovatie uit te voeren.

Operationalisatie

Indien u dat zou willen, denkt u dat het u dan lukt om [activiteit uit de innovatie benoemen] uit te voeren?

Deze vraag wordt per activiteit uit de innovatie gevraagd.

Antwoordcategorie: (1) zeer zeker niet / (2) zeker niet / (3) misschien niet, misschien wel / (4) zeker wel / (5) zeer zeker wel

Toelichting

Voorbeeld uit een programma ter voorkoming van passief roken: “Indien u dat zou willen, denkt u dat het u dan lukt om van iedere zuigeling die u in zorg heeft de interventiekaart in te vullen?”, “Indien u dat zou willen, denkt u dat het u dan lukt om alle vijf de stappen van het stappenplan volledig te doorlopen bij alle zuigelingen die u in zorg heeft?”

Determinant 17 Kennis
Omschrijving Mate waarin de gebruiker kennis heeft die nodig is om de innovatie te kunnen gebruiken.
Operationalisatie *Objectieve meting* via een kennistoets met verschillende vragen.
Subjectieve meting via één vraag:
Ik beschik over voldoende kennis om de innovatie te kunnen gebruiken.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens
Toelichting Het beste is om kennis op objectieve wijze te meten in de vorm van een kennistoets. Indien dit niet mogelijk is, dan kan de subjectieve kennis worden gemeten via één vraag.

Determinant 18 Informatieverwerking
Omschrijving Mate waarin de gebruiker kennis heeft genomen van de inhoud van de innovatie.
Operationalisatie In hoeverre bent u op de hoogte van de inhoud van de innovatie?
Antwoordcategorie: (1) ik ken de innovatie niet / (2) ik ken de innovatie wel, maar heb hem (nog) niet doorgelezen / (3) ik ken de innovatie en heb hem oppervlakkig doorgelezen / (4) ik ken de innovatie en heb hem volledig en grondig gelezen

2.3 Determinanten m.b.t. de omgeving

Determinant 19 Formele bekrachtiging management
Omschrijving Formele bekrachtiging van de innovatie door het management, bijvoorbeeld door de innovatie in het beleid op te nemen.
Operationalisatie Zijn in uw organisatie formeel afspraken vastgelegd door het management over het gebruik van deze innovatie (in beleidsplannen, werkplannen en dergelijke)?
Antwoordcategorie: (1) nee / (2) ja

Determinant 20 Vervanging bij personeelsverloop
Omschrijving Vervanging van vertrekkende medewerkers
Operationalisatie In mijn organisatie zijn maatregelen getroffen zodat medewerkers die de innovatie gebruiken en de organisatie verlaten, tijdig worden vervangen door (nieuwe) medewerkers die voldoende zijn / worden ingewerkt in de innovatie.
Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 21 Capaciteit / bezettingsgraad
Omschrijving Voldoende personeelsbezetting op de afdeling of in de organisatie waar de innovatie gebruikt wordt.
Operationalisatie Er is voldoende personeel in onze organisatie om de innovatie zoals bedoeld te kunnen gebruiken.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 22 Financiële middelen

Omschrijving Beschikbaarheid van financiële middelen die nodig zijn voor het gebruik van de innovatie.

Operationalisatie Er zijn voldoende financiële middelen beschikbaar om de innovatie zoals bedoeld te kunnen gebruiken.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 23 Tijd

Omschrijving Hoeveelheid tijd die beschikbaar is voor het gebruik van de innovatie.

Operationalisatie Onze organisatie stelt mij voldoende tijd beschikbaar om de innovatie zoals bedoeld te integreren in mijn dagelijks werk.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 24 Beschikbaarheid materialen en voorzieningen

Omschrijving Aanwezigheid van materiële voorzieningen voor het gebruik van de innovatie, bijvoorbeeld apparatuur, materialen of ruimte.

Operationalisatie Onze organisatie stelt mij voldoende materialen en voorzieningen beschikbaar om de innovatie zoals bedoeld te kunnen gebruiken.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 25 Coördinator

Omschrijving Eén of meerdere personen die belast zijn met het coördineren van de invoering van de innovatie binnen de organisatie.

Operationalisatie In mijn organisatie is / zijn één of meerdere personen aangewezen voor het coördineren van de invoering van de innovatie.

Antwoordcategorie: (1) nee / (2) ja

Determinant 26 Turbulentie in de organisatie

Omschrijving Mate waarin er andere (organisatie)veranderingen gaande zijn die de invoering van de innovatie in de weg staan, bijvoorbeeld reorganisaties, fusies, bezuinigingen, personeelsverloop of gelijktijdige invoering van verschillende innovaties.

Operationalisatie Zijn er, behalve de invoering van [innovatie beschrijven], andere veranderingen waarmee u momenteel of binnen afzienbare tijd mee te maken heeft

(reorganisatie, fusie, bezuinigingen, personeelsverloop, andere innovaties)?

Antwoordcategorie: (2) nee / (1) ja

Toelichting Deze determinant is op basis van praktijkervaring van enkele implementatiedeskundigen ingebracht. De relatie met gebruik zal in toekomstig empirisch onderzoek geëxploreerd moeten worden.

Determinant 27 Beschikbaarheid van informatie over gebruik innovatie

Omschrijving Beschikbaarheid van informatie over het gebruik van de innovatie.

Operationalisatie Ik heb in mijn organisatie makkelijk toegang tot informatie over het gebruik van de innovatie.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Determinant 28 Feedback aan gebruiker

Omschrijving Feedback over voortgang van het invoeringsproces aan de gebruiker.

Operationalisatie In mijn organisatie vindt regelmatig terugkoppeling plaats over de voortgang van de invoering van de innovatie.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

2.4 Determinanten m.b.t. de sociaal politieke omgeving

Determinant 29 Wet- en regelgeving

Omschrijving Mate waarin de innovatie past binnen bestaande wet- en regelgeving die door de bevoegde instanties zijn opgesteld (denk aan financiële structuren, inhoudelijke wetgeving en toezicht vanuit de Inspectie voor de Gezondheidszorg of de Nederlandse Zorgautoriteit).

Operationalisatie De activiteiten die in de innovatie staan, sluiten goed aan bij bestaande wetten en regels.

Antwoordcategorie: (1) helemaal mee oneens / (2) mee oneens / (3) noch mee oneens, noch mee eens / (4) mee eens / (5) helemaal mee eens

Toelichting Implementatiedeskundigen vinden dit een belangrijke randvoorwaardelijke determinant. Echter, deze determinant zal bij de invoering van veel innovaties niet differentiëren omdat de context waarbinnen de innovatie wordt ingevoerd hetzelfde is.

3 CRITERIUM VARIABELE: METEN VAN GEBRUIK

3.1 Kernelementen uit de innovatie

Om het gebruik van een innovatie te kunnen bepalen moet men eerst weten uit welke onderdelen de innovatie bestaat. Dit vereist een nauwgezette analyse van de (deel)activiteiten die moeten worden uitgevoerd om te voldoen aan het criterium “gebruik zoals bedoeld door de ontwikkelaars”. In de regel is door de ontwikkelaars van de innovatie aangegeven welke kernelementen/-activiteiten het zijn, en anders moeten die achteraf in overleg met de ontwikkelaars alsnog worden bepaald. In beginsel kunnen naast activiteiten zoals bedoeld door de ontwikkelaars ook activiteiten worden onderscheiden die bij voorkeur worden gemeden omdat ze schadelijk zijn of in elk geval het beoogde effect bij de eindgebruiker teniet kunnen doen.

Het is de bedoeling om van ieder kernelement het gebruik vast te stellen én de determinanten die gebruik van het specifieke kernelement bepalen.

3.2 Meetmethoden en gebruiksmaat

Aan het concept “gebruik” van een innovatie kunnen meerdere dimensies worden onderscheiden. “Fidelity” en “completeness” zijn terminologieën die veel worden gebruikt in verslagen van evaluatiestudies naar de mate van gebruik van innovaties. Fidelity verwijst dan naar gebruik zoals bedoeld door de ontwikkelaars van de innovatie. De vraag die centraal staat is in hoeverre alle voorgestelde methodieken en activiteiten van de innovatie in de praktijk door gebruikers worden opgevolgd zoals bedoeld. Een grote verscheidenheid aan indicatoren van gebruik kunnen aan de orde zijn, zoals de inhoudelijke (kwaliteit van de) uitvoering, hoeveel mensen de innovatie gebruiken, de hoeveelheid eindgebruikers die zij bereiken, frequentie van gebruik, de tijd/duur dat eindgebruikers aan de innovatie worden blootgesteld, enz..

Compleetheit van gebruik (completeness) is daarbinnen een verbijzondering en een vaak, zo niet de meest toegepaste gebruiksmaat in implementatieonderzoek. Deze kwantificeerbare maat staat voor de proportie van het totaal aantal voorgeschreven kernelementen dat daadwerkelijk door de intermediaire gebruiker is uitgevoerd. De variabele die verkregen wordt varieert derhalve van 0% (geen gebruik) tot 100% (volledig gebruik). Een veel gebruikte weg die wordt gevolgd om tot een goede maat voor completeness te komen, is dat de onderzoeker samen met de ontwikkelaar(s) bepaalt wat de kernelementen/-activiteiten zijn die in het kader van de innovatie moeten worden uitgevoerd om in rede te verwachten dat de beoogde effecten van de innovatie gehaald worden. Deze set van kernelementen/-activiteiten wordt vertaald naar items die in de vorm van een vragenlijst of logboek aan gebruikers wordt voorgelegd met de vraag of zij de betreffende kernelementen/-activiteiten al dan niet uitvoeren.

Vragenlijsten, registratieformulieren, digitale dossiers, analyse van uitgedeelde materialen, etc. zijn over het algemeen geschikt om kwantitatieve aspecten van het gebruik te meten; is een kernelement uitgevoerd? Observaties, (focusgroep)interviews etc. zijn meer geschikt voor het meten van de kwalitatieve aspecten van gebruik.

Relativering

Completeness was ook de gebruiksmaat die gold als criteriumvariabele voor de meta-analyses die ten grondslag lagen aan onderhavig meetinstrument. De oorspronkelijke studies die hiervoor werden gebruikt hadden deze maat gemeenschappelijk. Dit duidt dus ook op een belangrijke beperking van het gepresenteerde meetinstrument. Completeness vangt immers niet alle denkbare dimensies van gebruik af, vooral niet die te maken kunnen hebben met de kwaliteit van uitvoering van onderdelen van de innovatie. En voor sommige innovaties, met name sociale innovaties, kan dat een belangrijk aspect zijn om te begrijpen waarom verwachte effecten van de innovatie al dan niet uitblijven. Bijvoorbeeld,

in een richtlijn ter preventie van kindermishandeling is een kernelement dat de professional voorlichting geeft aan de cliënt, of bij een schoolse interventie moet de leerkracht een kringgesprek voeren. In die gevallen gaat het niet alleen om de vraag óf de professional de activiteit heeft uitgevoerd, maar ook om de wijze waarop dat is gebeurd. Sluit bijvoorbeeld het gesprek aan bij het kennisniveau en de specifieke situatie van de cliënt/leerling? In deze voorbeelden is de wijze van interactie tussen professional en cliënt, respectievelijk leerkracht en leerlingen van belang, aspecten die niet worden afgevangen door de maat completeness.

Binnen de huidige stand van de kennis is er echter (nog) geen algemeen aanvaarde methodiek beschikbaar om dergelijke kwalitatieve aspecten op gestandaardiseerde wijze afdoende te meten. Toekomstig ontwikkelingsonderzoek in die richting is nodig om het pad te effenen voor meta-analyses van determinanten van in voorkomende gevallen belangrijk geachte kwaliteitsaspecten van gebruik.

4 REFERENTIES

Fleuren MAH, Wiefferink CH, Paulussen TGW. Determinants of innovation within health care organizations: Literature review and Delphi-study. *International Journal for Quality in Health Care* 2004;16:107-123.

Fleuren M, Wiefferink K, Paulussen T. Checklist determinanten van innovaties in gezondheidszorgorganisaties. *TSG Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen* 2010;88:55-8.